

Віра Котович

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
e-mail: virako@ukr.net

Топонімотвірний формант як виразник темпоральності ойконіма

Toponimotwórczy formant jako rzecznik temporalności ojkonimu

Toponym building formant as a definer of oikonym temporality

W artykule dokonano analizy sposobów odtwarzania lingwistyczno-kulturalnej kategorii czasu w ojkonimach.

The article analyses the ways of reproducing the linguocultural category of time in oikonyms.

Słowa kluczowe: ojkonim, model ojkonimotwórczy, przyrostek, czas, kategoria temporalności, kulturologia lingwistyczna

Key words: oikonym, oikonym building model, suffix, time, category of temporality, linguoculturology

У мовнокультурній картині світу час є однією з основних категорій, що поєднує міфологічне (циклічне) та історичне (лінійне) його сприйняття. У феномені часу приховано особливий зміст, тому фізики, біологи, філософи, психологи, історики, соціологи, культурологи, лінгвісти – то ще не повний перелік дослідників, для яких категорія темпоральності не перестає бути гранню нових пошуків та відкриттів. Час – антропоцентричний: і в мові, і в культурі він сприймається крізь призму людського життя.

Категорія часу завжди була універсальною онтологічною категорією і пильна увага до неї зумовлена, передусім, природною потребою часовиміру або виміру часом. Тому в лінгвістиці сьогодення вивчення часу як граматичної категорії починає суттєво доповнюватися увагою до часу як до елемента мовнокультурної картини світу. Час та простір – визначальні аспекти людської свідомості, а ословлені рідною мовою

та означені національною культурою, вони утворюють неповторну для кожного етносу світову модель.

Якщо в розрізі часу розглядати освоєння географічного простору, то ключовим постає питанням про час виникнення створеного та заселеного людиною об'єкта. Період заснування поселення – важлива інформація про суспільні, економічні, господарські відносини, про колонізаційні та міграційні процеси тощо. Часовий код в ойконімах може бути експліковано як культурологічною, так і лінгвістичною інформацією.

Культурологічні або екстралінгвальні відомості про період заснування поселення бувають точними, якщо йдеться про конкретний час постання населеного пункту, та відносними, коли про вік поселення говоримо, беручи до уваги тільки фіксацію ойконіма в доступних на сьогодні писемних джерелах.

Точну дату свого народження мають, як правило, поселення, заснування яких відбулося в ХХ ст., зрідка – до ХХ ст. Часто ж про рік виникнення населеного пункту говоримо, беручи до уваги не дату його утворення, а найдавнішу відому писемну згадку про оселю в історичних джерелах. Ототожнення такої дати із самим заснуванням поселення є дуже умовним. Особливо, коли розглядаємо становлення прадавніх населених пунктів. Перш ніж вони потрапили до писемних документів, проходили роки, а то й цілі століття. Бувало й таке, що поселення стиралися з лиця землі, так і не залишивши свого сліду в писемній історії. І тільки ті, що ставали важливими оборонними чи адміністративними центрами, були причиною якихось майнових, господарських, правових угод чи суперечок, об'єктом військових дій чи місцем торгових шляхів, – фіксувалися в різних джерелах як фортеці, міста, села, хутори, двори та ін. Така фіксація майже ніколи не означала дійсного часу заснування поселення. Якщо в якомусь історичному документі й повідомлялося про виникнення населеного пункту, то насправді переважно йшлося про відновлення цих поселень після спустошень або про подальше заснування на їхній базі міст та містечок. Саме тому вік конкретного ойконіма дослідники нерідко визначають за допомогою лінгвістичної інформації.

Мовні відомості про час заснування поселення також є відносними. Така відносність означає, що за правильного прочитання назви вчені говорять не про рік, а про період її утворення: ойконіми давньоукраїнського (княжого) періоду; назви поселень староукраїнської епохи (XIV–XVII ст.); ойконіми новоукраїнського часу (кін. XVIII–XIX ст.); новітні назви населених пунктів ХХ–XXI ст. Лінгвістичному встановленню часу з'яви назв слугує структурно-словотвірна будова оніма,

назвотвірний формант, його семантика, підказкою іноді стає атрибутивний компонент *Новий – Старий*, тобто час заснування поселення корелює з топонімотвірною моделлю та з характером етимона.

За часом становлення афіксальних ойконімотвірних моделей дослідники виділяють давні та новітні. Топонімотвірний афікс указує на час заснування поселення, як правило, не самотійно, а у взаємодії з твірною основою. Відомо, що ціла низка ойконімів утворювалася у нові та новітні часи за аналогією до прадавніх, або ж навпаки: протягом довгого періоду побутування ойконім зазнавав багатьох фонетичних та словотвірних змін і в сьогоdnішньому варіанті вже не простежується первісна топонімотвірна модель. Тому лінгвістичну інформацію слід розглядати в комплексі з культурологічною, історичною, географічною і лише за такого розгляду можна говорити про час творення назви населеного пункту як про цілісну темпоральну характеристику ойконіма.

Архаїчна ойконімія нашої держави, стратиграфію якої на сьогодні найповніше простежено в фундаментальній праці Зоряни Купчинської «Стратиграфія архаїчної ойконімії України», сформувалася на праслов'янському мовному ґрунті. Вчена наголошує, що архаїчна ойконімія – це цілісна система щодо топонімоформантів, твірних основ та їхніх способів деривації. Власні назви, що прийшли з минулого, є в кожній сучасній онімній системі. Системність, усталеність норм і типів підтверджує їхню історичну зумовленість (Купчинська 2016: 15).

Територія України була заселеною ще задовго до нашої ери. В багатьох населених пунктах археологи знаходять пам'ятки носіїв хронологічно різних культур, які приходили на зміну одні одним, починаючи від доби палеоліту. Цілком імовірно, що назви доісторичних поселень або ж (що ще вірогідніше) “уламки” (за З. Купчинською) тих назв збережено в літописних або й навіть у теперішніх ойконімах. Однак ономастика оперує фактами, тому про долітописні назви говорить тільки як про гіпотетичні. Визнаючи факт реального побутування поселень у доісторичні часи, припускаємо, що вони могли мати іншу, а не теперішню назву.

Ойконіми “відображають суспільне життя епохи, в якій виникли” (Купчинський 1981: 20) і акумулюють у собі загальну культуру іменотворення. Праїндоевропейської доби сягає зародження топонімотвірної моделі на **-jъ* (**-j-а*, **-j-е*), її формування відбулося в праслов'янську епоху, а верхня межа функціонування топонімотвірного суфікса **-jъ* припадає на кінець XII – початок XIII ст. Архаїчні посесиви на **-jъ* (**-j-а*, **-j-е*) досі відомі всім слов'янським мовам. Такі назви утворювалися з природної необхідності закріпити в номені належність давнього

двору, осади, міста (города) вождеві, родоначальнику, князеві. Час відбито в таких раритетних ойконімах якнайповніше. Зберігаючи у своїх основах величезний пласт слов'янського автохтонного антропонімного матеріалу, вони перетворюють питання про давню колонізацію території в аксіому. Ціла низка теперішніх міст, містечок, сіл не потрапила до середньовічних документів, а тим паче до давніх літописів, але дивним чином досі зберегла первісне іменування і ним підтвердила своє історичне коріння. Мотивація архаїчних посесивів на ***-jъ** слов'янськими автохтонними особовими іменами-композиатами є переконливим доказом утворення назви поселення не пізніше XIII ст., не залежно від того, засвідчена вона, чи не засвідчена в літописних, середньовічних, чи навіть і в новіших документах. З доісторичних часів збережено ойконіми *Бидибор, Богуслав, Брацлав, Буймер, Вітоніж, Добромиль, Добротвір, Домажир, Дорогобуж, Дрогобич, Дроговиж, Жизномир, Житомир, Збараж, Здомишель, Ізяслав, Любомль, Мирославль, Перелюб, Перемиль, Переяслав, Радогощ, Радомишль, Самбір, Станімир, Стрибіж, Тустань, Хотимир, Чемер, Чорнобиль* та ін.

Архаїчними за часом заснування є й поселення, назви яких утворені за допомогою суфікса ***-jъ** (***-j-а, *-j-е**) від слов'янських автохтонних особових відкомпаративних неускладнених чи ускладнених афіксами імен: *Бахмач, Галич, Добронь, Радич* та ін., або трохи пізніше – від відапелятивних антропонімів та від християнських особових назв: *Більче, Дзвиняч; Степань* та ін.

Зазначимо, що до кореляції 'архаїчний формант = давнє поселення' слід ставитися дуже обережно і, за можливості, з опорою на синхронно-діахронні дослідження. Наведемо тільки два приклади. Не так давно повернувся на географічну карту України ойконім *Дроговиж*. Ця назва центру історичного Дроговизького староства XVI – XVII ст. утворилася, очевидно, ще в давньоруський період (*Дороговидъ* + ***-jъ** > *Дороговижъ*), однак помилково витлумачена 1946 р. як похідне від польського *droga wużej* (*дорога вище*) була перейменована на *Верхньодорожнє* (Котович 2003: 116–117). І зовсім новий, протилежний, приклад: ойконім *Сусваль* без фонові інформації виглядає давнім посесивом. Насправді ж село отримало таку назву тільки 2016 р. Первісно – це поселення *Мигильне*, яке 1952 р. було перейменоване на *Жовтнєве*, а сьогодні, відповідно до Постанови Верховної Ради України "Про перейменування окремих населених пунктів та районів", назване на честь солдата 51-ї механізованої бригади Петра *Сусваля*, який загинув 2014 р. внаслідок поранення, отриманого в бою за Савур-Могили (Короленко, Каретніков, Майоров 2017: 134–141).

У пізній період спільнослов'янської мовної єдності формувалася ще одна велика група давніх посесивів – утворення на **-ів** (<*-ovъ). Літописні *Київ, Львів, Чернігів* та ін. – переконливе свідчення прадавності таких назв. Однак *Калинів, Малинів, Ясенів* та ін. спонукають дослідників висловити сумнів щодо посесивності усіх без винятку назв на **-ів**. Власні ймення *Калин, Малин, Ясен* відомі слов'янському антропонімікону, тож не відкидаємо ймовірності відантропонімного творення таких ойконімів. І все ж за аналізу назв населених пунктів, посталих у ХХ ст., вірогіднішим є їхнє трактування як топографічних відапелятивних утворень, штучно дооформлених ойконімним формантом (Котович 2015: 309). 3567 ойконімів на **-ів** ХХ ст. (близько 75% з них зараз уже не фіксуються) (Купчинська 2016: 786) та 595 нових назв ХХІ ст. (Там само. С. 807) переконують, що така модель у новітній період уже не сприймалася як посесивна. Із шести теперішніх ойконімів *Яблунів* можна припустити, що п'ять – деривати на **-ів** від давнього слов'янського імені **Яблунь*, або дещо новіші утворення від прізвища *Яблуновський*. Але *Яблунів* Закарпатської обл. – нове найменування, точніше перейменування колишнього поселення *Almas Nagy* (*Нодь Алмаш – Великий Алмаз*) (Котович 2017: 134) і жодний антропонім не посприяв його з'яві.

Ойконіми на **-ин** (<*-inъ) володіють тими ж характеристиками, що й утворення на **-ів** (<*-ovъ), хіба що їхніми етимонами були переважно чоловічі та жіночі імена на **-а**: *Жидичин, Корчин, Ніжин, Обертин* та ін.

Результатом суспільних відносин ранньої історії слов'ян є топоніми на **-ичі** (<*-itj-i). Колективна назва роду, родини, в основі якої лежить наймення родоначальника, патрона переходила на місце, яке ці люди заселяли, і закріплювалася за ним без змін. Така історична база географічних назв була характерна ще для первіснообщинного ладу, а традиційні форми її продовжували розвиватися у класовому суспільстві, сягаючи XVI – XVII ст. (Купчинський 1981: 20). Нині дослідники в ойконімах на **-ичі** (<*-itj-i) вичленовують три номінативно-семантичні типи: власне-патронімний (назва нащадків спільного батька-патрона, який був засновником роду і відповідно – поселення, стала назвою місця їхнього проживання), час у яких сьогодні прочитується як найбільш віддалений (*Боратичі, Будятичі, Гориславичі, Жиричі* та ін.); посесивно-патронімний (у суфіксальній частині таких назв маємо присвійні суфікси перед патронімними) – новіші за часом творення назви (*Бабиничі, Балаховичі, Борищовичі, Бруховичі* та ін.); катойконімно-патронімний (назва мешканців за місцем проживання або колективно-територіальне прізвисько громади ставало назвою поселення) – найновіші з-поміж ойконімів цієї моделі (*Березовичі, Боровичі, Креховичі*) (Купчинська 2016: 84–95).

У давніх пам'ятках досить часто спостерігаємо заміну форманта **-ич-і** суфіксом **-івц-і**. Формування українського ареалу топонімів на **-івці** (<*-овьсі), **-инці** (<*-иньсі) відбулося не пізніше XII–XIII ст., позаяк в історичних джерелах XIV ст. ці назви творять уже повністю сформований тип. У XIV–XV ст. їх ареал знаходився на території давнього Галицько-Волинського князівства в межах Перемиської, Звенигородської, Галицької, Тереховлянської земель, а також Буковини, Поділля. На заході крило цього ареалу локалізувалося в басейні р. Уж північно-західніше Ужгорода (Бучко, Бучко 2013: 267). Українські ойконіми на **-івці**, **-инці**, як і назви на **-ичі**, неоднорідні за семантичними характеристиками етимонів. Між ними є відпатронімні назви (*Багатківці, Ситківці, Юрківці*); утворення від локально-етнічних назв (*Дубівці, Загатинці, Ланівці*); ойконіми, мотивовані катойконімами (*Божиківці, Микулинці, Тарнівці*). Не завжди вдається провести чітку та однозначну межу між лексико-семантичними групами таких ойконімів, проте можна говорити про тісний взаємозв'язок часу й простору: ареал архаїчного заселення (простір) чітко корелює з давньою назвотвірною моделлю (з часом).

Період давнього заснування поселення та присвоєння йому назви відбито і в ойконімах на **-ани/ -яни** (<*-any/*-jany). З'ява цих назв-плюративів припадає на ранній етап розвитку суспільства і утворені вони семантичним способом від аналогічних загальних або власних назв, які вказували на групу людей за певними ознаками. Дослідники кваліфікують їх як локально-етнічні та відантропонімні (Царалунга 2007: 41). За детальнішої класифікації – як ойконіми, мотивовані локально-етнічними (рідше лише етнічними) назвами (*Глин'яни, Долин'яни*); катойконімами (*Бібицани, Галичани*); родинними назвами, похідними від антропонімів (*Добростани, Личмани*); зрідка найменуваннями людських громад за приналежністю до церкви (*Богородчани, П'ятничани*). Із 338-и теперішніх ойконімів України на **-ани/ -яни** 322 є давніми утвореннями, а 16 – новотворами XX ст. (Бучко, Бучко 2013: 334–337).

Архаїчними в українському ойконімному просторі є ойконіми на **-ськ /-цьк** (<*-ьскъ), **-н-(а, е, о) (*-ьн)**. Первісно – це утворення прикметникового типу, які у XIV–XV ст. цілком субстантивувалися (Гумецька 1958: 59). Серед 7211 українських ойконімів з названим формантом (Купчинська 2016: 46) відшукати найдавніші без додаткових історичних відомостей буває непросто. Та й взагалі більшість таких назв – нові утворення. Тож темпоральна характеристика дериватів на **-ськ /-цьк** (<*-ьскъ) напряду залежить від локативної, структурно-

-словотвірна – від лексико-семантичної. Ойконіми, які формувалися шляхом приєднання суфікса **-ъskъ* до твірної основи, що безпосередньо характеризувала населений пункт (*Буськ, Заріцьк, Кавсько, Луцьк, Мильськ, Перегінське* та ін.) виникли до XV ст., а назви, посталі уже від наявних найменш інших географічних об'єктів за допомогою суфікса *-ськ /-цьк*, активно продовжують утворюватися і сьогодні.

Подібно прослідковується час і в ойконімах на *-н (<*-ъn)*. Станіслав Роспонд називає XI–XII ст. періодом найдавнішої фіксації таких онімів (Роспонд 1972: 26). Ойконімів-архаїзмів із суфіксом **-ъn* в Україні залишилося дуже мало: *Березна, Гатне, Дубно, Лубни, Переволочна* та ін. В основному ж теперішні ойконіми на *-н-а (-е, -о) (<*-ъn)* – продукт найновішої доби в українській історії (Купчинська 2016: 46).

Ще одна велика група архаїчної ойконімії – назви поселень на *-ець (<*-ъсь), -иця (<*-ic-a)*. Вони належать до найдавніших утворень, оскільки активно фіксуються літописами періоду Київської Русі: *Пересопниця, Сосниця, Тисмениця, Ушиця* та ін. Дмитро Бучко за часом виникнення поділяє ойконіми на *-иця* щонайменше на три групи: архаїчні, що беруть свій початок ще з праслов'янської доби і виявляють чіткий зв'язок з гідронімами, оскільки в їхніх основах виразно фіксуються гідрографічні семи. Другі, можливо, є новішими за походженням, що виникли шляхом онімізації однойменних апелятивів на *-иця* з різним значенням. Третю групу, ще значно новішу від двох попередніх, творять назви, в основах яких засвідчені антропоніми (Бучко, Бучко 2013: 313–314). Майже так само можна простежити час заснування ойконімів на *-ець*. Щоправда сьогодні в Україні їх небагато, а між архаїчними відгідронімними і новими штучними можемо виділити проміжну за часом творення групу назв зі значенням «менших» або «новіших» поселень від тих, що уже побутують певний період.

Отже, ойконіми названих топонімотвірних моделей (посесиви на **-jъ (<*-j-a, *-j-e), -ів/-ев (<*-ovъ/*-evъ), -ин (<*-inъ)*; назви-плюративи на *-ичі (<*-itj-i), -ани/ -яни (<*-any/*-jany), -івці (<*-ovъci), -инці (<*-inъci)*; ойконіми на *-ськ/-цьк (<*-ъskъ), -н (<*-ъn), -ець (<*-ъсь), -иця (<*-ic-a)* є експлікаторами архаїчного періоду заснування та іменування осель. У топонімотвірних суфіксах таких назв закладено вказівку на час заснування поселення, що чітко корелює з простором: за даними археології – це найдавніше заселена територія.

Новітній час формування української ойконімії засвідчений, передусім, назвами поселень на *-івка*. Хоча ойконіми з цим афіксом на давно заселених теренах України поодинокі фіксують історичні джерела уже з XIV ст. (Кордуба 1938: 15), справжнього розвою ця топонімна

формація набула в період колонізації південно- та східноукраїнських земель у XVII – XVIII ст., а далі – у XX ст., під час перейменування поселень та творення штучних назв. Якщо первісні ойконіми на **-івка** позначали менший або в часі пізніший від поселень на **-ів** населений пункт, то далі цей формат став сприйматися як топонімічний (формальний) і за його допомогою могли утворюватися назви і від антропонімів, і від прикметникових основ, і безпосередньо від апелєтивів (Гумецька 1958: 44–45).

Велика група молоді ойконімії формувалася з допомогою суфікса **-к-а**: *Богемка, Дніпровка, Кам'янка, Лозуватка, Пізнанка, Покровка, Скадовка, Синявка* та ін. Таких ойконімів на давно заселених землях значно менше, ніж на теренах новітньої колонізації.

Новими є посесивні ойконіми на **-иха**: *Журавлиха, Карасиха, Ковалиха, Медведиха, Яструбиха* та ін. Єдиною назвою з таким формантом, що вперше фіксується у писемних пам'ятках XVI ст., є *Гвоздиха* – іменування соляної копальні на Покутті. А перші активні фіксації українських ойконімів на **-иха** засвідчено в «Описах Лівобережної України кін. XVIII – поч. XIX ст.» (Бучко 2005: 43). Серед сучасних ойконімів вони не частотні, набагато більше збережені серед мікротопонімів: колишні хутори ставали кутками сіл, а то й полями, урочищами.

Суфікс **-(щ)ина** в ойконімах, на відміну від мікротопонімів, також малопродуктивний. З його допомогою розпочали утворюватися поселення відносно недавно – поодинокі у XVI – XVII ст., частіше – у XVIII–XIX ст.: *Двірківщина, Климівщина, Лісівщина, Морозівщина, Світлівщина* та ін. До того часу він, як правило, був продуктивним при іменуванні земель, отриманих у спадок, дворищ, урочищ, маєтків тощо.

Хронологічно розмежувавши прадавні та новітні назви поселень з огляду на суфіксальну топонімотвірну модель, у межах якої вони репрезентовані, ще раз наголосимо: низка ойконімів утворювалася тільки за аналогією до архаїчних, або стала результатом «впорядкування» ойконімної системи України середини XX ст. Суфікси в назвах таких поселень не є виразником часу творення ойконіма.

Отже, час як мовнокультурна категорія в назвах заснованих і заселених людиною об'єктів виразно проявляє себе на рівні ойконімотвірних формантів. Кожна суспільна епоха народжувала свої назви поселень і культура іменувань змінювалася залежно від того, який чинник на той період був визначальним. Сьогодні цілу низку назв поселень модифіковано. Однак синхронно-діахронний аналіз дозволяє дослідникові дійти до першовитоків. І в таких ойконімах, відшліфованих від багаторічних а то й багатівікових нашарувань, постає формант, який

може переконливо вказати на час заснування поселення. Це не єдиний, але вагомий лінгвістичний засіб, що, доповнений позалінгвальною інформацією, вказує на період народження назви населеного пункту.

Література

- Бучко Д. (2005): *Ойконіми України на -иха/-іха „Традиційне і нове у вивченні власних імен“: матеріали міжнар. ономаст. конф. (м. Донецьк, 13–16 жовтня 2005 р.)*. Донецьк. С. 41–44.
- Бучко Г., Бучко Д. (2013): *Історична та сучасна українська ономастика : вибрані праці*. Чернівці : “Букрек”, 455 с.
- Гумецька Л. (1958): *Нарис словотворчої системи української актової мови XIV–XV ст.* К. : В-во АН Української РСР, 298 с.
- Кордуба М. (1938): *Що кажуть нам назви осель?* Львів : В-во “Наша Батьківщина”, 22 с.
- Котович В. (2017): *Ойконіми: роздуми про семантику*. [В:] *Рідне слово в етнокультурному вимірі* : зб. наук. праць. Дрогобич: Посвіт, 2017, С. 129–143.
- Котович В. (2003): *Польські елементи в українській ойконімії*. [В:] *Z badań nad polsko-ukraińskimi powiązaniami językowymi*. Lublin: Wydawnictwo KUL, С. 115–124.
- Котович В. (2015): *Явище полімотивації ойконімії*. [В:] *19 slovenska onomasticka konferencia (Bratislava 28–30 aprila 2014)*. Bratislava: VEDA, С. 308–314.
- Короленко Б., Каретніков І., Майоров М. (2017): *Декомунізація назв населених пунктів та районів України : підстави, процес, підсумки*. [В:] *Місто: історія, культура, суспільство*. № 1. 141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/miks_2017_1_13 (дата звернення: 26.06.2018).
- Купчинська З. (2016): *Стратиграфія архаїчної ойконімії України : монографія*. Львів : НТШ, 1278 с.
- Купчинський О. (1981): *Найдавніші слов'янські топоніми України як джерело історико-географічних досліджень (Географічні назви на -ичі)*. К. : Наукова думка, С. 20.
- Роспонд С. (1972): *Структура и стратиграфия древнерусских топонимов*. [В:] *Восточнославянская ономастика*. М. : Наука, С. 9–89.
- Царалунга І. (2007): *Українські топоніми на -ани (-яни)*. Хмельницький : Авіст, 157 с.

Streszczenie

W artykule dokonano analizy sposobów odtwarzania lingwistyczno-kulturalnej kategorii czasu w ojkonimach. Zwrócono uwagę na to, że czas jest antropocentryczny – i w języku, i w kulturze jest odbierany przez pryzmat ludzkiego życia. Jako podstawowe ustalone zostały dwa sposoby odczytywania czasu w ojkonimach: rozważanie nazw własnych osiedli z komponentami *nouy – stary* oraz analiza słowotwórcza, w której czas pozostaje w korelacji z modelem ojkonimotwórczym, cechującym poszczególne okresy rozwoju społeczeństwa. W badaniu skupiono uwagę na drugim z wyżej wymienionych sposobów. Zauważono, że uwzględnianie formantu ojkonimotwórczego umożliwia wyodrębnienie starożytnych ojkonimów ukraińskich z okresu książęcego; nazwy osiedli starożytnej epoki ukraińskiej (XIV–XVII w.); ojkonimy okresu nowoukraińskiego (koniec XVIII–XIX w.). W nazwach osiedli z okresu powojennego XX w., które powstały w wyniku zmiany nazw, oraz w nazwach osiedli z początku XXI w. z przywróceniem dawnych nazw lub nadaniem nowych, przyrostek nie występuje jako cecha temporalności. Przy ustaleniu czasu powstania takich nazw przydatna jest informacja ekstralingwistyczna.

Установлено, że possessywy na **-jъ* (**-j-a*, **-j-e*), *-iv* (<**-ovъ*>), *-ин* (<**-inъ*>); nazwy-pluratywy na *-ичі* (<**-itj-i*>), *-ани/ -яни* (<**-anu/*-janu*>), *-ivці* (<**-ovъci*>), *-инці* (<**-inъci*>); oikonimy na *-ськ /-цьк* (<**-ъскъ*>), *-н* (<**-ън*>), *-ець* (<**-ъсь*>), *-иця* (<**-ic-a*>) są eksplikatorami dawnego okresu założenia oraz nazwania osiedli. Jednocześnie obecność w oikonimie formantu *-ivк-a*, *-к-a*, *-иха*, *-(ш)ин-a* wskazuje na młodość nazwy osiedla. Podkreślono, że informacje lingwistyczne mogą pretendować do obiektywności tylko w połączeniu z informacją ekstralingwalną (historyczną, kulturologiczną). Nowe nazwy mogły powstać według schematu archaicznego, przyrostek pełnił więc wyłącznie funkcję formalną, był środkiem toponimizacji. Niektóre oikonimy z nowoczesnymi formantami zostały odnotowane w dawnych dokumentach, dlatego niedopuszczalne jest kategoryczne twierdzenie o niemożliwości powstania takich nazw w epoce średniowiecza lub nawet wcześniej. Określono, że współczesne oikonimy uległy wielu modyfikacjom. Dotyczy to zwłaszcza przyrostków, dlatego wyłącznie synchroniczna i diachroniczna analiza oikonimu umożliwia określenie rzeczywistego czasu założenia i nazwania osiedli.

Udowodniono, że czas jako ważny aspekt ludzkiej świadomości uwarunkowany jest językiem ojczystym i ustala się przez kulturę narodową, pozostawia w nazwach osiedli niepowtarzalne dla każdej grupy etnicznej barwy epoki.

Summary

The author stresses the fact that the time is anthropocentric: in the language and in the culture it is perceived through the prism of human life. Two ways of reading time in oikonyms are identified as the most important: the examination of proper names of settlements with components *old* and *new*, and the word building analysis, in which time correlates with the oikonym building model, which is characteristic of a specific period of the society development. In the research the author focuses her attention on the second of these ways. It has been noted that taking the oikonym building formant into consideration, we can single out oikonyms of the old Ukrainian (princely) period; names of the settlements of the old Ukrainian epoch (XIV–XVII centuries); oikonyms of the new Ukrainian time (late XVIII–XIX centuries). In the names of the settlements of the postwar period of the XX century, which appeared as a result of renaming, and in the names of the settlements of the early XXI century with renovated former or assigned modern names, the suffix is not an indication of temporality. Extra lingual information contributes to time establishing of these names.

It has been clarified that possessives with formants **-jъ* (**-j-a*, **-j-e*), *-iv* (<**-ovъ*>), *-ин* (<**-inъ*>); names-pluratives with formants *-ичі* (<**-itj-i*>), *-ани/ -яни* (<**-anu/*-janu*>), *-ivці* (<**-ovъci*>), *-инці* (<**-inъci*>); oikonyms with formants *-ськ /-цьк* (<**-ъскъ*>), *-н* (<**-ън*>), *-ець* (<**-ъсь*>), *-иця* (<**-ic-a*>) are the explicators of the ancient period of founding and naming settlements. At the same time the presence of the formant *-ivк-a*, *-к-a*, *-иха*, *-(ш)ин-a* in an oikonym is an indication that the name of the settlement is new. It has been stressed that linguistic data can have a claim on objectivity only in combination with extra lingual (historical, cultural) information. New names could be formed by archaic pattern, so the suffix in them performed only a formal function and was a means of toponymisation. Single oikonyms with the latest formants appeared also in ancient documents, that is why it is inappropriate to categorically state the impossibility of founding such names in the Middle Ages or even earlier. It has been stated that modern oikonyms have undergone many modifications; suffixes were changed the most; that is why only the synchronous and diachronic analysis of onym enables the real-time vision of founding and naming a settlement.

It has been proved that time as an important aspect of human consciousness, determined by the mother tongue and the national culture, leaves epoch colouring unique for each ethnos in the names of settlements.